

Qurbonova Iroda Valisherovna

Qo‘shtepa tuman 39-son DMTT direktor o‘rinbosari.

Annotatsiya

Mazkur ilmiy maqolada bolalarda mustaqil fikrlashni shakllantirish va rivojlantirishning nazariy asoslari, pedagogik-psixologik omillari hamda samarali metod va texnologiyalari tahlil qilinadi. Mustaqil fikrlash shaxs kamolotining muhim mezon sifatida ko‘rib chiqilib, maktabgacha va maktab ta‘limi jarayonida qo‘llaniladigan innovatsion metodlarning mazmuni ochib beriladi. Shuningdek, tanqidiy fikrlash, muammoli ta‘lim, interfaol metodlar va kreativ yondashuvlarning bolalar tafakkuriga ta‘siri ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so‘zlar

mustaqil fikrlash, tanqidiy tafakkur, muammoli ta‘lim, interfaol metodlar, kreativlik, pedagogik texnologiya, bolalar psixologiyasi.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida har bir shaxsdan mustaqil qaror qabul qilish, muammoli vaziyatlarda to‘g‘ri xulosa chiqarish va ijodiy yondashuv talab etilmoqda. Shu bois ta‘lim tizimida bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish dolzarb pedagogik muammolardan biri hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni hamda zamonaviy ta‘lim konsepsiyalarida shaxsning erkin va mustaqil fikrlash qobiliyatini shakllantirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Mustaqil fikrlash – bu o‘quvchining bilimlarni tayyor holda qabul qilmasdan, ularni tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish va xulosa chiqarish orqali o‘z fikrini shakllantirish jarayonidir.

Mustaqil fikrlashning psixologik-pedagogik asoslari

Mustaqil fikrlash inson tafakkurining oliy shakli bo‘lib, u analiz, sintez, taqqoslash, umumlashtirish kabi aqliy operatsiyalar orqali namoyon bo‘ladi.

Mashhur psixolog olim **Lev Vygotsky** fikricha, bolaning aqliy rivojlanishi ijtimoiy muhit bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, “yaqin rivojlanish zonasi” doirasida samarali pedagogik ta‘sir orqali mustaqil tafakkur shakllanadi.

Shuningdek, shveytsariyalik olim **Jean Piaget** bolalar tafakkurining bosqichma-bosqich rivojlanishini asoslab, mustaqil fikrlash mantiqiy operatsiyalar shakllanishi bilan chambarchas bog‘liqligini ta‘kidlagan.

Demak, mustaqil fikrlashni rivojlantirish jarayoni yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi zarur.

Bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish metodlari

1. Muammoli ta'lim metodi

Muammoli ta'lim bolalarni izlanishga, savol qo'yishga va mustaqil javob topishga undaydi. O'qituvchi tayyor ma'lumot bermaydi, balki muammoli vaziyat yaratadi.

Masalan:

- “Nima uchun daraxt barglari kuzda sarg'ayadi?”
- “Agar suv bo'lmasa hayot qanday bo'ladi?”

Bunday savollar bolada tahliliy fikrlashni rivojlantiradi.

2. Interfaol metodlar

Interfaol metodlar o'quvchini ta'lim jarayonining faol subyektiga aylantiradi.

Keng qo'llaniladigan usullar:

- “Aqliy hujum”
- “Klaster”
- “Insert”
- “Bumerang”
- “Debat”

Mazkur metodlar orqali bolalar o'z fikrini erkin bayon etish, boshqalarning fikrini tinglash va xulosa chiqarishga o'rganadi.

3. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyasi

Tanqidiy fikrlash – bu ma'lumotni tahlil qilish, shubha bilan qarash va asoslangan xulosa chiqarish qobiliyatidir.

Amerikalik pedagog **John Dewey** ta'lim jarayonida reflektiv fikrlashni rivojlantirish zarurligini ta'kidlagan. Uning fikricha, o'quvchi har qanday ma'lumotni tekshirishi va asosli qaror qabul qilishi lozim.

Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish bosqichlari:

1. Qiziqtirish
2. Anglash
3. Fikr yuritish

4. Loyihaviy ta'lim metodi

Loyihaviy ta'lim o'quvchini mustaqil izlanishga undaydi. U ma'lum bir muammoni o'rganish va amaliy natija yaratishga qaratiladi.

Masalan:

- “Ekologik toza hudud yaratish loyihasi”
- “Maktab kutubxonasini rivojlantirish rejasi”

Bu metod bolalarda mas'uliyat, ijodkorlik va mustaqil qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

5. O'yin texnologiyalari

Ayniqsa maktabgacha yoshda o'yin asosiy faoliyat turi hisoblanadi. Rolli o'yinlar, didaktik o'yinlar va ijodiy o'yinlar bolalarning tafakkurini faollashtiradi.

O'yin jarayonida bola:

- Muammoni hal qiladi
- Qaror qabul qiladi
- O‘z fikrini himoya qiladi

Natijada mustaqil fikrlash tabiiy ravishda shakllanadi.

Mustaqil fikrlashni rivojlantirishda pedagogning roli

Pedagog:

- Bolaga erkin fikr bildirish imkonini berishi
- Tanqid qilmasdan yo‘naltirishi
- Savol berish madaniyatini shakllantirishi
- Rag‘batlantirish metodlaridan foydalanishi

Avtoritar uslub mustaqil tafakkurni cheklaydi, demokratik muhit esa uni rivojlantiradi.

Xulosa

Bolalarda mustaqil fikrlashni rivojlantirish zamonaviy ta‘limning ustuvor yo‘nalishidir. Muammoli ta‘lim, interfaol metodlar, tanqidiy fikrlash texnologiyasi, loyihaviy faoliyat va o‘yin metodlari ushbu jarayonda samarali vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Mustaqil fikrlovchi shaxs – bu:

- Tashabbuskor
- Ijodkor
- Mas‘uliyatli
- Tanqidiy yondasha oladigan insondir

Ta‘lim jarayonida shunday metodlardan kompleks foydalanish orqali barkamol avlodni tarbiyalash mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Vygotsky L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 1982.
2. Piaget J. Bolaning intellektual rivojlanishi. – Moskva: Prosveshcheniye, 1994.
3. Dewey J. Democracy and Education. – New York: Macmillan, 1916.
4. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent, 2020.
5. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Fan, 2012.
6. Ishmuhamedov R. Innovatsion pedagogik texnologiyalar. – Toshkent, 2016.
7. Yo‘ldoshev J., Hasanboyeva O. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent, 2014.